

Coen Theelen

God

Essay

Als
eerste
bijproduct
van
onze
grote
hersenen

GOD

Tevens verschenen bij *CeTeS.nl*:

Coen Theelen, *Onze Frits is een teckel* (2008)

Coen Theelen, *Broor – Romoires omtrent een nondescript* (2017)

Coen Theelen, *Opgang – Een kleine vertelling* (2017)

Teus Lebon, *Ik ben de gek – Over patronen in het onderwijsdal* (2021)

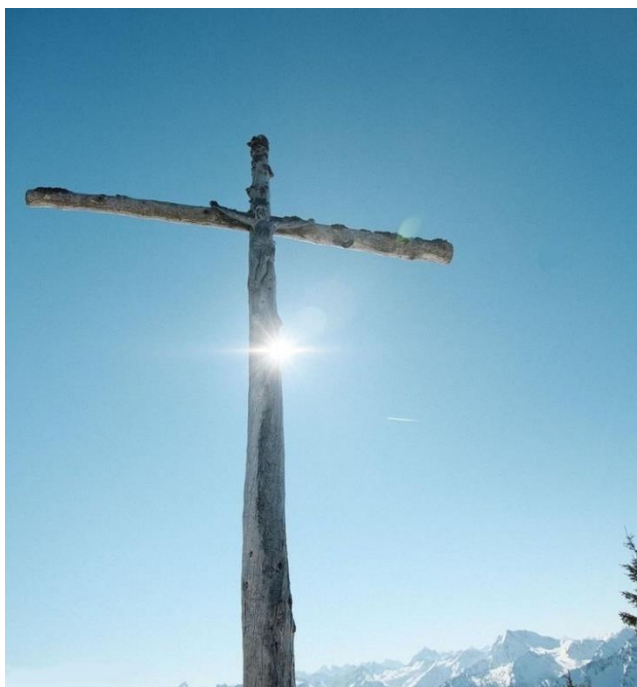
Coen Theelen, *Doodle – Het verhaal van een bewaarengel* (2022)

Coen Theelen

GOD

Als eerste bijproduct van onze grote
hersenen

Schrijfsels/Essay

2024
CE TES
Beek, Limburg

Copyright © 2024 Coen Theelen

www.cetes.nl

Eerste druk: ____ 2024

Druk:

Omslag:

Opmaak:

Redactie: ____

ISBN 9789079608 ...

NUR 740

Het boek *God* is een essay gecategoriseerd onder NUR-code 740. Dat wil zeggen, het valt onder de categorie *mens en maatschappij algemeen*.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de schrijver.

Jahweh: Ik ben die ik ben.

Ubuntu: Ik ben, omdat we zijn.

Inhoud

Vooraf	9
I God 1 – <i>God en mens</i>	21
Taal 1 – <i>Taal en mens</i>	22
Hybris 1 – <i>Hybris en mens</i>	26
Waarheid 1 – <i>Waarheid en fenomeen mens</i>	30
II God 2 – <i>God en het heelal (en het stof der aarde)</i>	37
Taal 2 – <i>Taal en oorsprong</i>	41
Hybris 2 – <i>Hybris en ‘als God zijn’; Asjera & dualiteit</i>	47
Waarheid 2 – <i>Waarheid en omkeerbaarheid</i>	54
III God 3 – <i>Gods naam & in Gods naam</i>	61
Taal 3 – <i>Dit zijn de namen (& Lilith)</i>	70
Hybris 3 – <i>Domheid versus Intelligentie v.v.</i>	75
Waarheid 3 – <i>De ziel en de ziel van de mens</i>	79
IV God 4 – <i>Eerste geslachtslijnen en tijd</i>	103
Taal 4 – <i>Taal/verhalen en de evolutionaire oorsprong</i>	107
Hybris 4 – <i>Hybris en ego</i>	132
Waarheid 4 – <i>Waarheid en individualisering en democratie</i>	138
V God 5 – <i>God en Mozes en Jezus, en het imaginaire</i>	159
Taal 5 – <i>Taal en denken/bewustzijn/Nieuwspraak</i>	173
Hybris 5 – <i>Hybris en het verdienmodel van het verraad</i>	185
Waarheid 5 – <i>Waarheid en individuatie</i>	196
VI God 6 – <i>God en ego, God en narcisme</i>	205
Taal 6 – <i>Taal en schrijven met AI / KI</i>	215
Hybris 6 – <i>Hybris en AI / KI</i>	228
Waarheid 6 – <i>Waarheid en het kafkaëske</i>	234
VII God 7 – <i>Sapiëntia</i>	241
Index	272
Te relateren boeken	279

Voor jou, medemens. En voor jouw medemens.

Vooraf (Dus beter niet overslaan)

Er is geen waarheid zonder relativiteit

De ondertitel van dit boek klopt feitelijk niet: God is waarschijnlijk of logischerwijs niet het eerste bijproduct van onze hersenen want dan moet je eerder denken aan magie, symboliek en kosmische oermythen, waaruit pas later religies – en met name de monotheïstische – zijn voortgekomen. Maar goed, die ondertitel doet het wel goed. Tenminste, dat is de bedoeling. Wèl is het zo dat wij de enige soort zijn met grote hersenen en die er tevens een God op nahoudt.

Religie is zo oud als de mensheid. Dit is dan weer een cliché en de stelling klopt evenmin als de vorige. Religie is wèl eigen aan de mensheid en onderscheidend in relatie tot de andere soorten. De vraag is: waar begint de mensheid, waar en waardoor begint het bewustzijn van de mens en waar begint religie? Volgens de Hebreeuwse Bijbel, en dus het Oude Testament, begint die mensheid uiteraard bij Adam, zo'n 5000 jaar voor Christus, en in de islam is Adam de eerste profeet. Dat is op zich allemaal wat gek, want bij mij hier in de buurt, in Geleen in Zuid-Limburg, zijn gebakken potten en andere resten gevonden van de zogenaamde 'bandkeramiekers' gedateerd op ongeveer 5000 jaar voor Christus, maar Adam was toen kennelijk nog pas uit de klei getrokken en in de weer met Kaïn en Abel. Veel verder was hij nog niet met de procreatie van de eerste nageslachten gekomen, en sowieso bestond hij formeel nog niet eens want het Oude Testament werd immers pas tussen 600 en 300 jaar voor Christus in enige consensus opgetekend. Ik bedoel, de schriftelijke vastlegging van het verhaal bevestigde pas Adams naam. De Gilgamesh-legende onder andere was al ruim aan de Bijbel vooraf gegaan (3000 jaar), en Zarathustra had 1200 voor Christus al de basis gelegd voor de monotheïstische maar dualistische structuur van de latere christelijke boodschap.

De nieuwste inzichten voortkomend uit de evolutieleer vertellen ons: er was een primatensoort in Noordwest-Afrika die mogelijk onder invloed van veranderde klimaatomstandigheden, of een andere toevallige samenloop van omstandigheden, zo'n zeven miljoen jaar geleden zijn vacht begon te verliezen en later, in een reeks oorzake-

lijkheden, min of meer gedwongen daardoor toevallig iets in de richting van taal ging ontwikkelen. Dat werd over de vele duizenden, tienduizenden, honderdduizenden, miljoenen jaren echter waarachtig een taal waarmee zich synchroon de unieke grote hersenen ontwikkelden. Het adjectief 'grote' verwijst dan niet per se naar de omvang van de hersenen – de walvis en zeker de olifant beschikken over grotere hersenen (de Neanderthalers trouwens ook), en mogelijk selectief en/of specifiek een stuk sterker geheugen – maar naar het deel van de hersenen waarbinnen voornamelijk rationele verbanden kunnen worden gelegd; in principe zelfs eindeloos vele, zolang de infrastructuur er maar voor aangelegd is. En die infrastructuur ontwikkelde zich verder voor een overheersend deel aan de hand van taal. De mens werd een denkend wezen, een geestelijk wezen, een zeer bewust wezen; althans dit alles in aanleg.

Religie is dan, na magie en kosmisch-mythologische voorstellingen, vrijwel het eerste waarachtig geestelijke vraagstuk dat zich voordoet. Dat wil zeggen, de denkbeelden aangaande het bovennatuurlijke. Of concreter: Wie of wat heeft of hebben dit allemaal bedacht en gefabriceerd en waarom gaan we dood? En vervolgens: Wat kunnen we daaraan doen of hoe kunnen we die grillige fabrikant daar ergens in de Natuur gunstig stemmen of met hem/haar goed bevriend raken? Of vervolgens: Kunnen we zijn/haar kunsten niet overnemen, maar dan beter? Of vervolgens: Hoe kan IK me verenigen met die kennelijke God, opdat ik onsterfelijk zal zijn? Met veel geld misschien? Kan ik wetenschap kopen?

Met taal als redeneergereedschap, zo blijkt in ieder geval, werd de Natuur of het mystieke al snel en ogenschijnlijk vanzelfsprekend gepersonifieerd. Waarom, waardoor?

Over dergelijke vragen, om te beginnen, gaat dit essay, maar ik noem het graag: *schrijfsel*. Het is een onderzoek niet alleen naar God maar daarmee samenhangend uiteraard ook naar de mens. Waar komt hij werkelijk vandaan? Wat is van oorsprong de structuur en bedoeling van zijn aanwezigheid op deze voor hem, de mens, zo exploitabele planeet? Is die bedoeling er eigenlijk wel? Zo ja, wat is de structuur en bedoeling van religie? Hoe interfereren Bijbel en Evolutie vice versa? Wat is de menselijke waarheid en waarheid in het algemeen? Waar

drijft de mens zichzelf naartoe?

In de kern zijn dit humanistische vragen, die de wetenschap voor een deel omzeilen. Ze sluiten een indringende reflectie in op de sociale en morele implicaties van ons geschonken rentmeesterschap van deze toevallige en in beginsel gastvrije planeet aarde.

Graag wil ik daarbij voorbeelden van onze eigentijdse ontwikkelingen in de wereld slechts selectief en in algemene zin bij de beschouwing betrekken, ter voorkoming te verzanden in geïsoleerde detailwetenswaardigheden en daarmee opening te verschaffen voor wellesnietesargumenten. Dit laatste is namelijk exact het gevaarlijke van de tijdspanne waarin we leven: schreeuwlelijke cirkelargumentatie, waarin zelfs het verworven begrip *democratie* zijn vanzelfsprekendheid neigt te verliezen en het begrip *beschaving* slechts nog opgetrokken wenkbrouwen oplevert. Het actuele is echter niet meer dan een – weliswaar schrijnend en zorgelijk – voortvloeiende van onze historisch bewezen aard. Juist door enige cultuur-historische context en logische verbanden toe te lichten en zowel te koppelen aan onze Evolutie als aan wat de Bijbel ons op een dieper niveau vertelt, kan het hedendaagse toegelicht dan wel ontmaskerd worden. Het hedendaagse wellicht ook van de agressieve en opportunistische omdraaiing van fictie en werkelijkheid, of zelfs de vervanging van werkelijkheid door fictie, van ingevreten complotdenken, van het dictatoriaal of autocratisch primitivisme, van narcistische volksmennerij. Vul maar aan.

Dit klinkt allemaal meteen al enigszins strijdvaardig, maar het is geenszins de bedoeling van dit essay dat wij over allerlei belichte onderwerpen in hevige detaildiscussies belanden. Als je dadelijk goed leest, zul je vanzelf merken aan stijl en toon dat dualiteit toch echt de foute heilloze weg is.

Want misschien is dit *schrijfsel* wel een onderzoek naar mogelijke relativering. Ja, dat zou goed kunnen. Een onderzoek naar niet alleen een mogelijke maar een inmiddels noodzakelijke zelfrelativering, door en van de mens zelf dus. Daar zou ene God, daar zou de Natuur in ieder geval vast blij van worden.

Tot (voorlopig) slot, de thematische materie van dit boek zou onuitputtelijk kunnen zijn, het aantal potentiële zijsprongen grenzeloos. Ik

beperk me niettemin als schrijver, gemakshalve wellicht, tot wat IK op dit moment relevant acht. Meer niet. Dit sluit niet uit dat er, bij glorieuze verkoop, ooit nog een herziene of uitgebreide versie *God* komt, zeg maar een *God Herzien*. Inzichten zouden zelfs bij mij als schrijver zomaar per ongeluk kunnen voortschrijden. Al moet ik dan gezien mijn enigszins vorderende leeftijd wel een beetje opschieten, vrees ik.

In de loop van het boek zul je regelmatig inhoudelijke overlap of herhaling van redematies of zienswijzen tegenkomen, maar dat komt voornamelijk doordat een onderwerp dan vanuit een net wat andere invalshoek wordt belicht en de context is veranderd. Als je naar de inhoudsopgave kijkt, zie je ook dat de hoofdstukken God, Taal, Hybris en Waarheid zich in elk boekdeel herhalen, dus ook uitbreiden.

Ten overvloede, trouwens, wil ik stellen dat een essay iets heel anders is dan een betoog. Bij een betoog probeer je door middel van feiten en argumenten je gehoor of lezers te overtuigen van je gelijk aangaande je stellingname. Een essay, echter, behoort een neutraal, redelijk gedocumenteerd en beschouwelijk onderzoek naar de waarheid omtrent een onderwerp of kwestie of stellingname te zijn. Het gaat niet om het eigen gelijk halen maar om het opboren van gerichte feitenkennis en daarmee het achterhalen en omschrijven van een stukje waarheid, mógelijke waarheid. Een essay sluit zodoende intrinsiek een socratische methodiek in. Ook is het als lezer verstandig, je te realiseren dat het woord 'essay' afgeleid is van het Franse 'essayer': proberen. Dus *probeersel* zou een nóg eerlijker genreaanduiding zijn dan *schrijfsel*, of 'essay'. Maar zoiets verkoopt niet en dan komt je boek vanzelf binnen afzienbare tijd terecht in de ramsj-bak van de boekwinkel, als het überhaupt fysiek al zijn weg vindt naar de boekwinkel, of slechts digitaal te bestellen is via bol-punt-com en dergelijke, welke het boek weer betrekken van de depôtplank bij het Centraal Boekhuis.

Een betoog schrijven daarentegen is in de kern dualistisch en als het ware een vorm van macht uitoefenen, althans een poging daartoe: de macht van het gelijk. Macht, echter, is nóóit neutraal.

Een poosje geleden vroeg ik mij op een stille avond af wat *beschaving* nu eigenlijk is en wanneer je van het begin van beschaving bij de mens kunt spreken. Wat de betekenis van beschaving is, kun je bij Google

even intypen. Of beter: leg het voor aan ChatGPT. Maar wanneer of hoe begon beschaving? Wat is het teken in de menselijke ontwikkeling dat je kunt spreken van beschaving? Ik kreeg een ingeving en ik wist het: De Schrift. Niet eens direct de Heilige Schrift, maar gewoon: de manifestatie van het menselijk vermogen indrukwekkende, belangwekkende, ethische of esthetische of, voor mijn part, administratieve bevindingen vast te leggen door middel van tekens; aanvankelijk uiteraard in iets als kleitabletten, bijvoorbeeld de Soemerische kleitabletten zo'n 3000 jaar voor Christus, welke reeds bijbelverhalen bevatten of op zijn minst later bruikbare elementen ervan.

Vanaf ruim 5000 jaar geleden (3000 jaar voor Christus dus) onstond dus in Mesopotamië (ZO-Irak) het pictografische spijkerschrift, in eerste instantie wellicht slechts bedoeld voor het vastleggen van transacties of bezit, maar al snel ook voor het vertellen van het verhaal van de welhaast goddelijke held Gilgamesh, die op zoek gaat naar de **onsterfelijkheid**. In het verlengde van de Gilgamesh-legendes, en vele andere, vormt zich tussen 600 en 300 jaar voor Christus de grote lijn van het Oude Testament, met in ieder geval de Genesis en de Exodus. Het in schrift, in taal, in verhaal ontwikkelen en vastleggen van vraagstellingen omtrent de oorsprong en bedoeling van de mensheid mogen we beschouwen als de genesis van het begrip *beschaving*. De algemene mate van het produceren, beheersen, lezen en in nuances begrijpen van in schrift gestelde communicatie is de beste graadmeter voor de staat van beschaving van een gemeenschap of maatschappij. In dat 'licht' zou ik vandaag de dag ook graag tegen menigeen zeggen: Ach mensen, geef je niet teveel bloot op mediums als Facebook of Twitter (X). Kijk, lees naar vermogen, maar laat je toetsenbord toch nog maar even met rust. Leer bijvoorbeeld eerst nog eens iets over punten, komma's en hoofdletters, en vervolgens over zinsbouw en stijlfiguren en betekenis, én begrijp vooral dat je iets als ironie niet letterlijk hoeft te nemen, voordat je überhaupt je mening in het openbaar verkondigt – sorry, verkondigt.

Vandaar ook, dat ik in de titelpagina dit essay het kenmerk *Schrijfsels* verleen; al herhaal ik, ik had het maar wàt graag *Probeersel* genoemd.

Ik ben iemand die soms maar moeilijk kan afsluiten, vooral later op de avond. Dan komt er iets als: 'Oh, één ding nog!'

In februari 2023 omvatte het manuscript van dit boek toch zeker al zo'n honderdtwintig pagina's op A5-formaat. Ik maakte op een troosteloze zondag een account aan bij *OpenAI* en activeerde *ChatGPT*. Vervolgens typte ik beleefd een opdracht in: *Could you write a short essay with the title 'God' and the subtitle 'As a first by-product of our cerebrum'?*

Ook hier kom ik later op terug. Maar om kort te gaan: heel even zakte alle bloed uit mijn hoofd en vroeg ik mij af waar ik me nu eigenlijk al die bladzijden en al die tijd voor had zitten uitsloven als hier binnen drie seconden en binnen een omgerekend A4'tje welhaast alles in een notendop stond. Een 10 zou ik er als docent voor gegeven hebben, op vwo 6-niveau.

Het was slechts het eerste gevoel als gevolg van de verbijstering omtrent de capaciteiten van de chatbot tekstgenerator, welke tot op zekere hoogte volkomen autonoom en in een handomdraai blijkt te kunnen opereren aan de hand van alle wereldwijde data en op te halen kennis. Maar wees voorlopig gerust, ik stelde vervolgens een echt moeilijke opdracht met een morele vraagstelling aangaande de werking en gevaren van AI en de relatie van God tot AI, of vice versa. En toen liep de chatbot hartstikke vast. Er kwamen aanvankelijk nog wat losse lettertjes sputterend retour, maar daar bleef het vervolgens bij.

De AI-tekstgenerator produceert voor mij vooralsnog perfecte uitzettingen maar bijvoorbeeld een essay schrijven is bepaald iets anders dan een uiteenzetting schrijven; gelukkig. In een essay vervat je bijna automatisch een eigen stijl van schrijven, soms zelfs met vormen van ironie, waaraan ik bijvoorbeeld al refereerde, of ingetogen humor. Dat lijkt me überhaupt een onmogelijkheid voor AI; wat kunstmatig gegenereerd wordt, kan à priori al helemaal niks met ironie of humor. Kunstmatigheid conflicteert vanuit de aard van het woord meteen met alles waaraan je *gevoel* kan koppelen, en ironie en humor hebben toevallig iets met gevoel te maken.

Ook put je binnen een essay uit eigen kennis en een eigen referentiekader, welk je over de vele jaren (in mijn geval) bewust en onbewust hebt opgebouwd en opgeslagen onder de eigen hersenpan, of

anders gezegd in de eigen geest en mensenziel. Het gaat daarbij echter niet in de eerste plaats om de onuitputtelijkheid van zo'n zogenaamd referentiekader maar vooral om het vinden van de juiste verbanden; vooralsnog de juiste, want ook 'dingen' als verbanden zijn onderhevig aan een zekere Evolutie. Wellicht zal dit een kernwoord blijken in het vinden, determineren en beschrijven van betekenis en doel van onze mensenziel: *verbanden!*

Kortom, hoe anders is een essay dan een uiteenzetting, beschouwing of een betoog? Nou, ik hoop dat je dit werkstuk in boekvorm daadwerkelijk leest, tot en met het einde, en dat je het boekje je hele verdere leven, en erna, binnen handbereik houdt en met regelmaat erop naslaat.

Een laatste dingetje dan nog: Graag wil ik vooraf een disclaimer inbouwen. Ik heb mijn best gedaan om al te specifieke wetenschappelijke begrippen in dit boek weg te laten of over te slaan. Iets als *biologische algoritmen* en beschrijvingen of verklaringen daaromtrent zul je derhalve niet echt tegenkomen. Of iets als 'het entropisch principe', schiet me te binnen. Zelfs het gemuteerde taalgen FOXP2 zal ik hooguit kort benoemen bij de beschrijvingen omtrent de afgesleten bovenhoektanden bij de *Homo habilis* en de plotseling sterk toegenomen herseninhoud van die oermens. Dit soort kennisgebieden zijn voor de echte wetenschappers en andere boeken. Überhaupt is bijvoorbeeld het woord *algoritmen* tegenwoordig dermate dominant in het verklaren en uitbuiten van onze (digitaal aangezette) gedragingen dat ik het maar even opzij heb gelegd.

Disclaimer twee: Daar waar ik hier en daar verwijst naar bestaande opvattingen, filosofieën of zelfs theosofieën zoals in de Kabbalah, ga ik niet volledige technische of filosofische *exegeses* of *eisegeses** ten toon spreiden aangaande de aangesneden onderwerpen en bijbehorende redematies. Dat zou voorbijschieten aan de bedoelingen van dit schrijven. Meestal probeer ik dan mijn punt in algemeen begrijpelijke taal zo concreet mogelijk samen te vatten en naar relevantie voor de context van mijn verhaal. Meer niet, en dat is soms al moeilijk zat.

Zelf heb ik natuurlijk de nodige boeken en artikelen over het ontstaan van de kosmos, het begrip tijd, de aarde en de Evolutie tot me

genomen, alsmede toepasselijke gedeelten van de Bijbel. Sommige boeken omtrent wetenschappelijke onderwerpen worden als wereldwijde bestsellers in de markt gezet, maar als ik deze lees, denk ik vaak: dat staat indrukwekkend op de boekenplank maar dat kan een beetje een normaal mens echt niet (helemaal uit) lezen. Ik ben nogmaals geen filosoof of theosoof, formeel geen wetenschapper, slechts vanuit literaire invalshoeken een redelijk geïnformeerd en denkend dus aan zichzelf twijfelend persoon. Daarmee vind ik een modes om mijn schrijfsel een beetje behapbaar te houden.

Niets verder van wat in dit boek geschreven wordt, geen enkele stelligheid, claimt dus de absolute volledige uitsluitende waarheid. Daarom is het boek niet direct bestemd voor discussie, wel eventueel voor enig bezinnend samenzijn of een 'oh-ja-zo-kun-je-het-ook-zien'; voor gesprek. Dus het is de vraag of ik je aan het eind een enigszins verlossend woord kan verschaffen.

Onlangs zag ik op Facebook een post van een groep mannen, die ik deels ken, die een fietstocht in Zuid-Limburg maakten (zoals gebruikelijk op fietsen die ik doorgaans veel te duur vind voor de benen – maar dat terzijde). Een van die mannen droeg een shirt waarop aan de voorkant stond 'Alleen Jezus geeft rust'. Ik reageerde, tegen beter weten: 'Die meneer met dat Jezus-shirtje bied ik over twee maanden mijn nieuwste boek *God - Als eerste bijproduct van onze grote hersenen* aan.' Hij antwoordde ogenblikkelijk: 'Geloven doe je niet met je hersenen maar met je hart.' Ik dacht: Oei, discussie! Weer net niet de bedoeling.

Ik kom in de weekend-NRC, in de wetenschapsbijlage, een beschouwend artikel tegen met de titel *Denken over iets is niet voor niets*. Dat ga ik dadelijk maar eens lezen.

* *Eisegese* wil zeggen dat je eigen vooraf bedachte veronderstellingen of interpretaties gaat projecteren op ter zake doende teksten, bijvoorbeeld bijbelse teksten. Je legt als het ware je waarheden erin.

* *Exegese* is het omgekeerde, namelijk het (uitgebreid) verklaren van een tekst aan de hand van zo objectief mogelijke criteria. Je probeert als het ware waarheden eruit te halen.

I

God 1 – God en mens

Zonder de mens was er geen **God** geweest; hij gaf God zijn naam. Zonder God was er geen mens geweest; Hij liet hem spreken. Zodoende, in retrospect, was God God niet voordat de mens Hem als zodanig benoemde en heette Hij waarschijnlijk Natuur of Niks, waar Hij beide vast ook vrede mee had. Een vraag is dan, waar God bleef nadat de mens er was en in bewuste toestand de aarde bevolkte. Trok Hij zich terug na zijn Genesis, zo van *Ik heb Mijn werk gedaan, het is nu aan jullie* (transcendente God: deïsme), of bleef Hij tegelijkertijd stiekem onder ons en vooral om ons zo nodig bij en aan te sturen (immanente God: theïsme)?

Er was echter wel van meet af aan een ingebakken fout, die Hem mogelijk wat zorgen baarde: de mens zou zich uiteindelijk gelijk gaan wanen aan God, aan Hemzelf. Want hij was er toch naar Gods evenbeeld gekomen? Tenminste, die veronderstelling had de mens zich altijd toegeschreven, sinds hij middels spraak en taal zijn grote hersenen had mogen ontwikkelen. Dan ontspint zich de vraag of deze veronderstelling voortkwam of voortkomt uit ijdelheid en zo ja, wiens ijdelheid: die van God of van de mens. Hoe dan ook, uiteindelijk eigende de mens zich God toe en daarmee de zeggenschap over al wat leefde en over tijd en ruimte, over vuur en energie én over Waarheid, liefst steeds eigen waarheid.

Had God dit allemaal zo bedoeld, bijvoorbeeld bij wijze van interessant experiment? Of was er van Zijn kant al snel sprake van een faliekante inclusieve mislukking en noodzakelijke, mogelijk eindeloze 'damage control'?

Taal 1 – Taal en mens

Geen enkele andere diersoort op aarde beschikt over **taal** zoals de mens dat doet; niet over woorden, zinnen; niet over de semantische en connotatieve gelaagdheden van die woorden en zinnen; niet over tekstuele betekenisgelaagdheden; niet over de contextuele verwevenheden van toon en stijl; niet over subtiliteiten in taal waarmee schoonheid kan worden gecreëerd; niet over stellingen en argumenten die morele oordelen vormgeven; niet over de manipulatieve opportuniteiten van taal die de hersenen van hele massa's en volkeren kunnen lamleggen; niet over stelselmatige omkeringstactieken welke complottheorieën helpen smeden; enzovoort. Hoe kan dat, hoe komt dat? Was het ooit toeval? Was het evolutionaire logica? Was het goddelijke willekeur? Ik zal het maar verklappen: het was waarschijnlijk al dit.

Niet dat elk menselijk exemplaar tegenwoordig elk van deze of al deze genoemde taalaspecten begrijpt, overziet, beheerst en in een veelvoud aan situaties kan toepassen of interpreteren, maar de mankementen bij de mens liggen dan wel bijvoorbeeld aan minder gunstige genetische overdracht, gebrekkige verstandelijke opvoeding, hetzij van thuis uit of op school, of aan afleidende andere aan tijdgeest onderhavige preoccupaties. In ieder geval, de geestelijke inrichting voor een vergaand talig instrumentarium is in de geëvolueerde aanleg aanwezig; de mate en het niveau van gebruik van die geestelijke infrastructuur wordt meestal een ander verhaal.

In dit verband laat ik mij vaak onwillekeurig terugvoe-

ren naar bijvoorbeeld de toneelstukken van Shakespeare. De vaak multi-interpretabele woordbetekenissen, de geïmagineerde toespelingen op actualiteiten of personen, de stijlvariaties tussen het letterlijke en het figuurlijke of ironische en nog veel meer verfijningen in het taalgebruik zijn tegenwoordig zelfs voor iemand die Engels gestudeerd heeft niet allemaal zomaar te omvatten, althans niet zonder achtergrondkennis, toelichting of annotaties. Een simpel zelfstandig naamwoord als *will* kon ook in de gegeven context met een beetje goede wil al een stuk of zeven betekenissen hebben. Wij kennen dat hedentendage helemaal niet meer. Alleen al dubbele betekenissen van woorden of woordspelingen brengen mensen in verwarring. Maar in die tijd begrepen ook boeren en burgers de subtiële toespelingen perfect, want de Shakespeare-toneelstukken werden met name ook voor het zogenaamd gewone volk opgevoerd. Er waren nog geen media zoals wij die kennen en het algemene concentratievermogen van mensen en de taalgevoeligheid waren raar maar waar per saldo van een veel grotere onmiddellijkheid en van een compleet ander niveau dan van de tegenwoordige gemiddelde mens. Heel jammer voor de mensen toen, maar er was geen internet, er was geen Facebook, geen 'X', en er waren geen digitale geweldspelletjes in 1600.

Anderszins, walvissen bijvoorbeeld, of meer specifiek bultruggen, is een groot en bijna magisch ingewikkeld patroon van geluidscommunicatie toegeschreven, vaak zelfs met sterk melodische kenmerken. Van olifanten is recent pas ontdekt dat zij elkaar onderscheidelijke namen toekennen door specifieke 'persoonsgerichte' gromgeluiden.

Met alle respect voor de walvis en de olifant staat dit vooralsnog in geen vergelijking met de gedurende honderdduizenden jaren toegenomen complexiteit van de menselijke taal. Hoe vernuftig de signalen-, geluiden- en gedragscommunicatie van sommige of eigenlijk bijna alle dieren ook kan zijn, het niveau en de doelstellingen ervan blijven voornamelijk beperkt tot kwesties als gevaar, bescherming en/of affectie, voedsel en procreatie. Bovendien zijn de gevolghandelingen of -reacties bij dieren doorgaans instinctieve gedragsreflexen en niet veel meer.

Natuurlijk kennen geavanceerde diersoorten ook communicatievormen met ethische strekking, maar het belangrijkste dat de andere soorten missen in hun taal- of communicatievormen, is tijdgebruik en onderschikking. De andere dieren communiceren niet in de verleden tijd of toekomstige tijd, laat staan dat ze iets als een aanvoegende of voorwaardelijke wijs er tussendoor gooien. Ook redenen of verklaringen aanvoeren bij communicatie-uitingen, of oorzaken en gevolgen, blijven waarschijnlijk een onoverkomelijk probleem. En bijvoorbeeld onbenulligheden als het weer van de laatste tijd of de toch wel erg opvallende gedragingen van de nieuwe buurvrouw vallen niet echt binnen de reikwijdte van het dierlijk 'gesprek'. Kortom, de implicaties – al dan niet bewust – van iets al transgeneratieve grammatica (syntactisch gelaagde zinsstructuren) blijven voor de andere soorten helaas een grijs gebied. Toch best jammer voor de dieren, of juist niet.

Het grootste wonder van de schepping is misschien niet zozeer de mens als wel zijn taal, waarmee de mens überhaupt ook definitief mens werd. Het is niettemin tegelij-

kertijd de vraag waar dat wonder ooit toe leidt of hoe wonderlijk het taalvermogen van de hedendaagse mens feitelijk nog is, zeker als de door AI gestuurde tekstgeneratoren inspringen op onze taal- en communicatiemanke-
menten en de communicatie overnemen, of een stap verder: onze wils- en handelingsbekwaamheid overnemen.

Hybris 1 – Hybris en mens

‘**Hybris**’ (of in het Latijn: *Superbia*) is een begrip uit de oude Griekse mythologie. Het is dus het Oudgriekse woord voor buitensporige trots, hoogmoed, overmoed, groothedswaan, brutaliteit, onbeschaamdheid met name tegenover de Griekse goden en/of de goddelijke wereldorde. In onze tijd is een sujet als Poetin de ultieme personifiëring van hybris, maar we kennen er helaas wel meer, steeds meer zelfs.

In de Bijbel geldt het als de zwaarste van de zeven hoofdzonden, en logischerwijs de motor van de andere zonden. Wie zich aan hybris schuldig maakt, zal het vagevuur aan zich voorbij zien gaan want hij (ik sla *zij* even over) wordt linea recta naar de hel geschopt. In de moderne tijd wordt het prachtige brede woord *hybris* meestal vervangen door het kleingeestige woord *trots*. Kleingeestig, omdat ik soms tamelijk onpasselijk word van de intens weeïge, zelfgenoegzame en massale manier waarop de hedendaagse mens op bijvoorbeeld Facebook zijn/haar trots betuigt op de ander: *Ben trots op jou*. Ja, op Facebook. Lekker makkelijk. Wees spaarzaam met *trots*!

Als mensen zich waarachtig aan hybris overgeven, zijn dat vrijwel altijd exemplaren die zich dusdanig in macht en hun exclusieve gelijk verstrengeld hebben, of zelfs verlustigd, dat zij zich gelijk wanen aan de goden of aan God (of zoiets/zo iemand). Zij hebben dan niet meer in de gaten dat zij hun menszijn daarmee nihileren en dat zij in feite geestelijk niet veel meer zijn dan ziellose hulpbehoevende wezens. Zij leven en denken in een waan die buiten hen-

zelf valt. Dat maakt hen echter des te gevaarlijker, zeker als zij per ongeluk ook nog een beetje intelligent zijn.

Hybris lijkt op een uniek ingebakken foutje in de schepping, volstrekt voorbehouden echter aan de mens. Voor mij is *hybris* derhalve synoniem aan de menselijke, dus eveneens unieke *Domheid*, welke na zeventuizend jaar Bijbel, of anderszins na drie- tot tweehonderdduizend jaar *Sapiens*, onuitroeibaar lijkt, ergo alleen maar groeit. In abstracto, je ziet meteen al dat Intelligentie en *Domheid* bij de mensheid hand in hand gaan.

Ach, we hoeven maar naar de relatief recente westerse geschiedenis te verwijzen en naar een paar morele misbakfels die we daarin hebben zien passeren. Zij predikten de verlossende zelfbedachte Waarheid en pleegden daartoe de meest afgrijselijke menselijke destructie. Zij kwamen uiteindelijk niet weg met hun waandaden (*geen foute spelling*). Toch herhaalt dit soort geschiedenissen zich momenteel nadrukkelijk, nu dus met een overduidelijk oostelijker influx.

In dat duister licht en met het oog op het vervolg van dit schrijfsel ontkom ik er als schrijver niet aan jullie alvast iets als onderstaand schematisch overzicht gratis hierbij te leveren. Het is beslist niet om slim te doen of om jullie te beleren, voor zover dat wat dit betreft nog zou kunnen of nodig zou zijn, maar *hybris* is nu eenmaal een onmisbaar en steeds terugkerend onderdeel van het geheel van de gedachtegang in dit boek *God*.

In het schema zijn tevens een paar woorden gemarkeerd. Dat zijn natuurlijk kernwoorden die in de loop van de volgende hoofdstukken hun plaats in de redenties zul-

len vinden. Als we het op zeker moment wellicht hebben over Judas en waarom hij Jezus eigenlijk verried, dan kun je snel zien, zelfs als je niet zou weten dat hij er gewoon een zak zilverlingen voor kreeg, dat een van de motieven hebzucht was. Het *verdienmodel van het verraad* zal zich sowieso nog vaker aandienen. Trouwens, omtrent een Judas en Jezus zijn er nog wel een paar intrigerende wetenswaardigheden te delen. Ik zou zeggen, lees rustig door en hou vol.

Zeven hoofdzonden	Zeven deugden 1 t/m 4: kardinale deugden (Plato, Aristoteles)
1. Superbia (Grieks: Hybris) Hoogmoed, trots (arrogantie), ijdelheid Demoon Lucifer / Satan >> Narcisme	1. Prudentia Voorzichtigheid, verstandigheid, wijsheid
2. Avaritia Hebzucht, gierigheid Demoon Mammon >> Ontrouw, verraad , omkoping, diefstal	2. Justitia Rechtsvaardigheid, rechtschapenheid
3. Luxuria Lust, onkuisheid, wellust Demoon Asmodeus	3. Temperantia Gematigdheid, matigheid, zelfbeheersing
4. Invidia Nijd, jaloezie, afgunst Demoon Leviathan	4. Fortitudo Moed, kracht, standvastigheid, focus
5. Gula Onmatigheid, gulzigheid, vraatzucht Demoon Beëlzebub	5. Fides Geloof
6. Ira Woede, toorn, wraak , gramschap Demoon Satan	6. Spes Hoop
7. Acedia Gemakzucht, traagheid, luiheid Demoon Belfagor	7. Caritas (Naasten)liefde, liefdadigheid

Bij elk van de hoofdzonden zijn niet alleen de verschijningsvormen van gedrag aangegeven maar ook de zogeheten *demonen*. Demonen hebben in het christendom een kwaadaardige betekenis en worden omschreven als 'gevallen engel', 'duivel' of 'kwade geest'. Satan was inderdaad ooit een belangrijke engel, of om precies te zijn de aartsengel Lucifer, maar werd door God verbannen omdat hij ambieerde Gods gelijke te zijn. Dus als je het over hybriditeit hebt...

Voor de informatieve volledigheid: De zeven hoofdzonden, en daarmee de zeven deugden, zijn binnen de katholieke kerk feitelijk pas aan het einde van de zesde eeuw officieel door de Paus vastgesteld (Gregorius I). De Tien Geboden bijvoorbeeld zijn van veel vroeger oorsprong. Er is weliswaar overlap tussen de geboden en de zonden/deugden en deels zijn ze complementair, maar qua achtergrond, bedoeling en structuur zijn ze zeer verschillend.

Waarheid 1 – Waarheid en fenomeen mens

In het mensenleven op onze aarde gaat het om **Waarheid**, niet alleen vandaag de dag maar in principe altijd; onvergankelijke universele waarheden. Wij zijn daar altijd naar op zoek, ook al weten we dat zelden. Voor de andere soorten, buiten de mens, geldt dat ook – dat het leven draait om waarheid –, maar zij hoeven zich daar niet mee bezig te houden, hoeven er geen vragen bij te stellen, want de Evolutie, de Natuur, heeft hun geen grote hersenen bezorgd, en daarom heeft God dat ook niet gedaan. Zij hebben weliswaar een ziel – al wat leeft is toch al bezielde – maar geen waarachtige (door)denkende geest. Hun leven voltrekt zich voornamelijk middels de instinctieve voedsel- en voortplantingscycli van eten of gegeten worden, van overleven of (in extinctie) ten onder gaan, al hoe goddelijk ingenieus die cycli soms ook blijken te zijn en waar wij als mens in het algemeen ons meer bewust van mochten zijn. (Gelukkig zijn enkelen onder ons dat al veel langer.)

Dat is de Waarheid van de ‘andere’ soorten; de Waarheid van het vegetatieve, het (bio)fysische, het instinctieve, het affectieve vaak ook, en vertaald naar de mens gaat het hier misschien ook wel om het veilige, het apathische, het materiële en triviale, het indifferente, of in ultieme vorm het hedonistische. Bij de ‘andere’ soorten is er een waarheid waaraan niet getornd wordt, een objectieve waarheid omdat zij kenbaar is, altijd zo geweest is en zich hooguit evolutionair, dus in de loop van vele vele generaties, in vorm bijstelt. Zij hoeven zich niet bezig te houden met

vragen over bijvoorbeeld determinatie of toeval, of over predestinatie of vrije wil. En evolutievormen kun je alleen achteraf begrijpen. Evolutie werkt eerder op basis van toevalligheden, naargelang bijvoorbeeld omstandigheden veranderen (adaptatie) of functies van lichaamsdelen veranderen (exaptaties), dan vanuit onwrikbare (goddelijke) natuurwetten of oorzakelijkheden (determinisme). Voor de mens geldt echter nog een soort vervolgwaarheid, welke uiteindelijk waarschijnlijk teruggaat naar dat verhaal van die ene boom: diepe verbondenheid staat steeds tegenover oorlog; samen doen wat men moet doen tegenover samen voortdurend ruziën. Dualiteit of non-dualiteit?

Waar de 'andere' diersoorten in ieder geval niet tegen bestand zijn, is het ingrijpen van de mens in de Natuur, in het vanzelfsprekende van hun vegetatieve, instinctieve leven. (Terzijde, zo verdween in Australië tussen 50.000 en 30.000 jaar geleden het grootste deel van de megafauna.) Maar dat ingrijpen van de mens is er ook altijd geweest, tenminste sinds de mens er was, aanvankelijk goeddeels onbewust maar gaandeweg, naarmate taal de grote hersenen hielp ondersteunen en ontwikkelen, en naarmate taal het samenwerken (inclusief tegenwerken) in steeds grotere verbanden hielp bewerkstelligen, en de hersenen ook steeds meer complexe verweven verbanden en structuren aankonden, ging de mens een heel andere waarheid creëren en nastreven. Of het meervoud is beter: heel andere waarheden.

Het vanzelfsprekende complex van de biofysische Waarheid, van de Natuur, was iets wat de mens al snel dacht te kunnen en mogen ontstijgen. De Natuur was er

immers voor de mens om te onderwerpen of gebruiken waar dat opportuun zou blijken. Maar zoals al aangestipt, wat de mens altijd onderschat of over het hoofd gezien heeft, is dat aan zijn verworven Intelligentie van meet af aan een minstens zo grote en krachtige Domheid ten grondslag heeft gelegen. Een vorm van Domheid waarin de mens even uniek is onder de soorten als dat hij is op grond van zijn taal en Intelligentie. Hier kom ik later op terug.

Het begrip Waarheid is met de mens sterk gedifferentieerd geraakt, op zijn zachtst gezegd. De mens is tevens van meet af aan behept geweest met de impuls zich alles wat hem/haar aanstaat toe te eigenen: de Natuur, land en eigendom, zeggenschap, macht, kennis, God zelfs. En als de mens dat allemaal zich kan toe-eigenen, waarom dan niet meteen ook Waarheid; in onze tijd liefst zelfs de ultieme morele Waarheid. Met geld en daaraan gekoppelde macht bleek je alles te kunnen kopen, vooral ook Waarheid. God was na de schepping van de mens wellicht zo voldaan van zichzelf geweest (de mens had Hij immers zijn eigen beeld en gelijkenis meegegeven), dat Hij de mens een vrijbrief meegaf voor vrijwel alles en voor (voorlopig) onbepaalde tijd. Het is zo bezien welhaast wachten op het moment dat God dit 'contract' met de mens toch maar eens gaat herzien, bijvoorbeeld aan een termijn gaat binden of in woede en diepe teleurstelling als het ware verscheurt en verbrandt, wetende echter dat Hij nu geen Mozes meer als mediator bij de hand heeft. Want met Mozes was het begonnen, het (her)opvoeden van de mens tot een enigszins sociaal en moreel aanvaardbaar wezen, aan

de hand van de Tien Geboden en vervolgens, een tijd later en in enige wanhoop, daaraan gekoppeld: de zeven doodzonden. Maar ach, misschien was Mozes en het hele Exodus-verhaal wel een van de eerste mythes.

I wish there was a treaty we could sign.

It's over now, the water and the wine.

We were broken then but now we're borderline.

(Leonard Cohen, *You want it darker*, 2016)

II

God 2 – God en het heelal (en het stof der aarde)

God, de Natuur en evolutie staan in verband met de aarde op één lijn. Laat ik evolutie daarom ook met hoofdletter schrijven: Evolutie. Dat deed ik trouwens al. Natuurlijk strijkt dit de ‘rechten-in-de-leer’ onder ons meteen tegen de haren in, terwijl anderen een dergelijke stelligheid niet eens zo interessant zullen vinden. Weer anderen begrijpen vanuit een algemeen theoretische invalshoek dat stelligheid nodig is om überhaupt een redenering op te kunnen zetten. Vanuit stelligheid kun je namelijk ook op *second thoughts* komen en de andere kant van de ‘zaak’ onder ogen nemen. Alleen, dat moet je kunnen en dat moet je durven.

We hebben **buiten de aarde** (nog) geen met ons vergelijkbare levende wezens ontdekt, niet eens dieren, of groene natuur of levend water en witte stranden. Ja, het verwulfsel met de sterren en al, dat zul je buiten de aarde in optima forma tegenkomen. Maar of dat dan bijvoorbeeld allemaal daar ook al astrologische betekenis heeft, ik vraag het me af. Voor wie dan namelijk? Kortom, de Genesis is daar nog lang niet geschreven, vermoed ik. God bestaat niet buiten de aarde, althans heeft er geen naam. Dus buiten de aarde is God Natuur, dat wil zeggen, daar gaat het allemaal volgens de wetten van de Natuur: de tijd (en relativiteit ervan), de ruimte, de gravitatie (tijd en ruimte zetten voortdurend uit en krimpen in naargelang de werking van de zwaartekrachtgolven), de lege zwarte ruimte buiten de Higgs-deeltjes, de donkere energie, de donkere materie, de oorsprong – als die er al was. God knows, maar

wij niet. Want die buitenaardse wetten van de Natuur, daar kunnen we nog maar vijf procent van bevatten en vijftiennegentig procent niet. (En UFO's schalen we voorlopig maar onder die vijftiennegentig procent.)

Stephen Hawking was een van die buitengewoon ingenieuze natuurkundige intellecten die zijn leven lang op zoek was naar *de theorie van alles*, ofwel *de grenzen van het universum*, ofwel het vraagstuk van de oerknal. Je zou denken dat zo'n wetenschappelijk, dus uiterst rationeel persoon geen interesse heeft in religieuze interpretaties of verklaringen, alleen al vanwege het feit dat alle verklaringen vanuit die hoek maximaal hypothetisch zijn, of op z'n Engels: nogal *wishy-washy*. Toch ging Hawking in 1981 met een aantal andere grote geleerden op uitnodiging van het Vaticaan naar een congres over het ontstaan van het **heelal**. Paus Johannes Paulus II (de Pool) zei daar dat het voor de mens – lees: wetenschappers – zinloos was zich met het moment van de schepping bezig te houden, want de kennis daaromtrent kwam, volgens de Paus, van 'Gods openbaring'. Beseffende dat die openbaring op zich al een hypothetisch gegeven is en er mogelijk nooit als zodanig zal komen, bleef het vraagstuk à priori of zelfs per definitie onbeantwoord. Hawking zelf echter had voorafgaand aan het congres al ten overstaan van een vriend gesteld dat het ontstaan van een heelal als het onze uit zoiets als een oerknal, uiterst onwaarschijnlijk was. 'Ik denk,' had hij eraan toegevoegd, 'dat er duidelijk religieuze implicaties zijn wanneer je over het ontstaan van het heelal gaat beginnen.' (Stephen Hawking, *Zijn leven en werk*, hoofdstuk 9) Met andere woorden, de wetenschap moet het wat deze

vraagstelling betreft voorlopig maar overlaten aan het geloof. Maar wie weet, het begrip God valt misschien buiten elke tijd, zoals Hij zich ook openbaarde aan Mozes. Maar ook daar kom ik vast op terug.

Er is trouwens sinds halverwege 2023 een boek op de markt van ene Thomas Hertog, *Het ontstaan van de tijd*, waarin wordt gesteld dat er wellicht helemaal niet iets als een oerknal geweest is en de natuurwetten mogelijk geen statische gegevens zijn, geen stenen tafelen, maar zelf onderhevig zijn aan Evolutie, dus verandering. Zo moeten materie, krachten en zelfs tijd ontstaan zijn uit een (vrijwel) Niets en vervolgens synchroon met transformerende natuurwetten tot ontwikkeling zijn gekomen. Hertog was een jarenlange medewerker van Hawking. Zijn boek wordt dan ook gepresenteerd als *Stephen Hawking's final theory*.

Enfin, binnen de aardse hemisferen, dus buiten het heelal, doet de Natuur voor ons zichtbaar zijn werk en evolueert op grond van welhaast goddelijke genetische vernuftigheden. Wij bootsen de Natuur daarin inmiddels al behoorlijk na, nu cel-DNA geen geheimen meer voor ons heeft en genetische manipulatie heel veel 'maakbaars' mogelijk maakt, en zeker op termijn. Over AI heb ik het nu nog niet eens, dat moet sowieso snel omkleed worden met wettelijke regelgeving, als dit al niet te laat is; al is 'men' – *as I speak, mei 2023* – hard daarmee bezig. Maar de Natuur, of God-op-aarde, had en heeft voor Evolutie geen microscopen nodig, geen digitale data, alleen maar omstandigheden en het aanpassingsvermogen van de sterksten, samen ook wel selectiedruk genaamd, in zoverre de natuur-

lijke selectie genetische variatie of mutatie bewerkstelligt.

Als je echter middels een of andere academische studie in de exacte hoek iets over celleer tot je hebt mogen nemen – wat aan mijzelf trouwens achteraf helaas voorbij gegaan is –, weet je dat de aardse Evolutie vanaf eencelligen tot en met ons mensen iets goddelijks moet zijn. In begrijpelijker taal: Zoiets verzín je toch niet!?

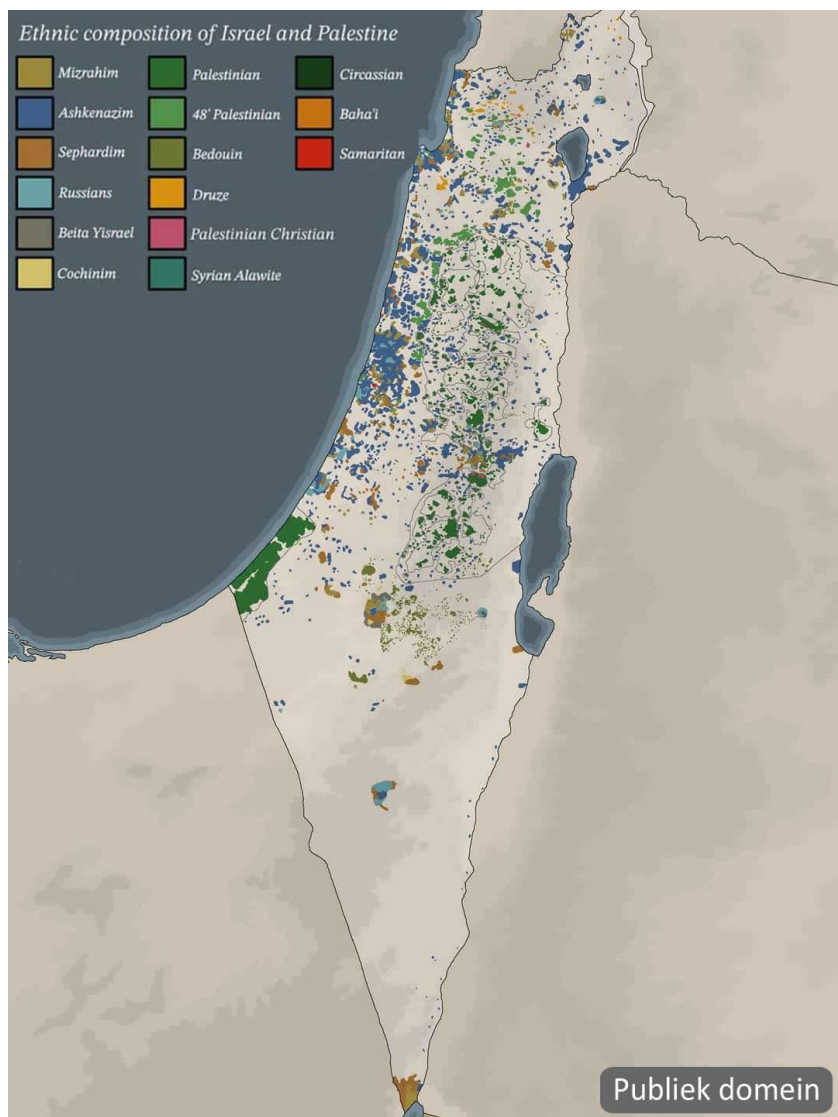
Of als je bedenkt dat via eindeloze verdichting van ruimtestof, het leven op aarde uiteindelijk gebaseerd is op zes elementen: koolstof, waterstof, zuurstof, stikstof, zwavel, fosfor, waarvan de laatste misschien wel het meest bepalend is omdat wij er zonder fosfor niet eens zouden zijn geweest. Fosfor creëert namelijk DNA, RNA, celmembranen en botten. De mens en het stof der aarde zijn één. Dus als je dat overdenkt, bedenk je dan dat je aanwezigheid een boodschap herbergt die iets verder gaat dan, om maar iets te noemen, je ego.

Taal 2 – Taal en oorsprong

De wetenschap slaagt er steeds meer in de **oorsprong**, de genesis van **taal** te achterhalen. Ofschoon taal de menselijke uniciteit temidden van de soorten heeft bepaald en vormgegeven, zeggen religies daar weinig over. In de Bijbel bijvoorbeeld wordt er maar op één moment, met betrekking tot de 'toren van Babel', expliciet aan de oorsprong van taal gerefereerd:

*Ooit werd er op de hele aarde één enkele taal gesproken. Toen de mensen in oostelijke richting trokken, kwamen ze in Sinear bij een vlakte, en daar vestigden ze zich. Ze zeiden tegen elkaar: 'Laten we van klei blokken vormen en die goed bakken in het vuur.' De kleiblokken gebruikten ze als stenen, en aardpek als specie. Ze zeiden: 'Laten we een stad bouwen met een toren die tot in de **hemel** reikt. Zo vestigen we onze naam, en dan zullen we niet over de hele aarde verspreid raken.' Maar toen daalde de HEER af om te kijken naar de stad en de toren die de mensen aan het bouwen waren. 'Dit is één volk en ze spreken allemaal een en dezelfde taal,' zei de HEER, 'en wat ze nu doen, is nog maar het **begin**. Alles wat ze verder nog van plan zijn, ligt nu binnen hun bereik. Laten Wij naar hen toe gaan en **verwarring** brengen in hun taal, zodat ze elkaar niet meer verstaan.' De HEER verspreidde hen van daar over de hele aarde, en de bouw van de stad werd gestaakt. Zo komt het dat die stad Babel heet, want daar bracht de HEER **verwarring** in de taal die op de hele aarde gesproken werd, en van daar verspreidde Hij de mensen over de hele aarde. (Genesis 11: 1-9)*

En kijk, dit is wat God er zoal van gemaakt heeft:

Wat zou het, kijkend naar de huidige actualiteit anno begin jaren 2020, een zegen zijn geweest als mensen om te beginnen al eens één taal spraken; eerst letterlijk, dan fi-

guurlijk! Wat is het dat God, volgens de Bijbel, taaltechnische verwarring stichtte en vanuit die taaldifferentiatie de mensen als volkeren uit elkaar dreef en verspreidde over de aarde? Welk profetisch inzicht hebben de scribenten die de Bijbel hebben samengesteld daarbij gehad? Een mogelijk antwoord is: De taalkundige eensgezindheid zou de samenwerking tussen mensen van verschillende (geografische of 'rassologische') achtergrond, én tussen mensen in het algemeen, dusdanig effectief vergroot hebben, dat de Toren van Babel, van Eensgezindheid, inderdaad spoedig, dus veel te snel, tot in de hemel had gereikt en dat de mens, nog voor hij sociaal, cultureel en moreel tot enige wasdom was gekomen, daarmee God zomaar naar de Kroon had kunnen gaan steken. Dat mocht van God kennelijk nog wel even wachten. De potentie van taal herbergt namelijk onbegrensheid. (Kleine kanttekening: kijkend naar het gemiddeld taalgebruik tegenwoordig op sociale media lijkt er eerder sprake te zijn van degeneratieve onbegrensheid. Maar dit is wel een persoonlijk stokpaardje, al mist het stokpaardje elke vorm van enthousiasme.)

Vooralsnog een andere kleine zijsprong: Neem nu een type als Poetin. Zijn vader was een uitgesproken atheïst en ik weet wel zeker dat hij dat zelf ook is. En anders zou ik hem wel kunnen vertellen dat welke god dan ook hem nooit bij de club zou accepteren. Vanuit zijn moederlijke achtergrond – zij was zwaar orthodox-christelijk – gebruikt hij daarentegen nadrukkelijk de fanatieke Patriarch Kirill van Moskou, hoofd van de grootste orthodox-christelijke kerk ter wereld, om zijn oorlogsretoriek extra te ondersteunen. Dit echter slechts voor zover het binnen

zijn idiosyncratische ideologie past, voor zover het hem uitkomt. Zou hij in zijn volkomen surrealistische **verwarrings**praat en -tactieken ooit inspiratie hebben geput uit de Babel-parabel? Lijkt mij een vraag naar een interessant antwoord, welk echter nooit zal komen.

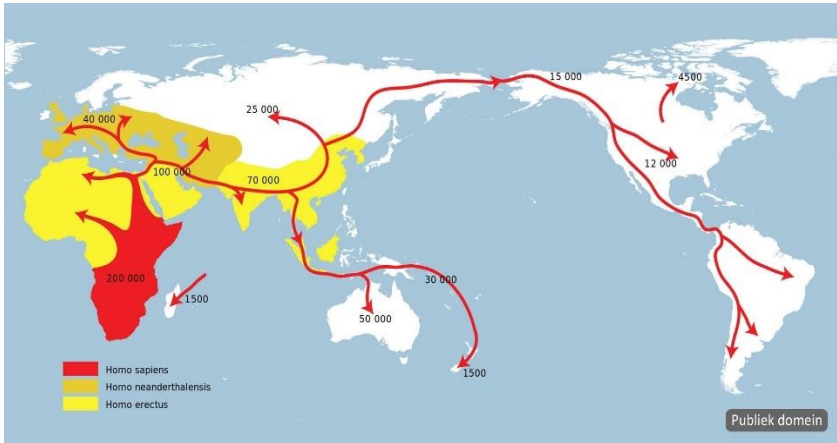
In relatie tot wat de evolutiewetenschap zegt over het begin van taal bij de mens, is er niet eens zo heel veel mis aan dit Genesis-verhaal van Babel. De wetenschap verklaart om te beginnen hoe taal alleen al biologisch of fysiologisch, toevallig kon ontstaan en vooral zich definitief kon doorontwikkelen bij een bepaalde groep oermensen in een bepaald gebied, namelijk in de Olduvaikloof nabij de Grote Slenk in Oost-Afrika, en hoe een dergelijke taal niet ontstond bij enig van de andere diersoorten. Het zou niettemin kunnen dat ruwweg tegelijkertijd vormen van taal zijn ontstaan bij primaten op geheel verschillende plekken op aarde maar tot op dit moment is dat niet aannemelijk en wordt ervan uitgegaan dat de bakermat van de talige mens (*Sapiens* inmiddels) zo'n 300.000 tot 200.000 jaar geleden lag in oostelijk Afrika en vandaaruit verspreiding plaatsvond, ten eerste in noordoostelijke richting (nu Midden-Oosten) en mogelijk verder oostwaarts (*Denisovamens*) en vervolgens in zuidwestelijke richting, met name het huidige Zuid-Afrika, en ten slotte richting West-Europa, zo'n 50.000 jaar geleden. (De Neanderthaler was hier eerder.) Ik denk daarbij, op grond van recente wetenschappelijke inzichten, dat taal 300.000 jaar geleden al behoorlijk voltooid ontwikkeld was, ofschoon anders dan we ons kunnen voorstellen. Misschien was taal iets als een fonemen-kliktaal. In Zuid-Afrika bestaan er nog steeds (res-

tanten van) klicktalen, zoals Xhosa en N|uu (de verticale streep | staat voor een klik), al is de laatste vrijwel uitgestorven. De menselijke soort zelf splitste zich, in de vorm van *Homo habilis* 2,5 miljoen jaar geleden en *Homo erectus* 1,9 miljoen jaar geleden definitief af van de andere diersoorten. *Homo sapiens* kwam waarschijnlijk zo'n 200.000 jaar geleden, mogelijk zelfs 100.000 jaar eerder, voort uit een soort tussenvorm van *Erectus* en *Neanderthaler*, namelijk *Homo heidelbergensis*, en verdrong *Erectus*.

Onderstaand kaartje laat niets zien van de Denisovamens. De veronderstelling is nogmaals dat zowel de *Sapiens* als de Denisovamens zich ontwikkelden vanuit de *Homo heidelbergensis*, welke van 1 miljoen tot 200.000 jaar leefde. De Denisovamens trok richting oostelijk Azië vanaf 400.000 jaar geleden, maar sommige wetenschappers stellen dat dit zich al vanaf 800.000 jaar geleden in gang zette.

Als evolutionaire parallel van het Babylonverhaal en Gods ingreep zou je dus makkelijk de verspreiding van *Sapiens* vanuit het Midden-Oosten of de Mesopotamische *Vruchtbare Sikkell* kunnen beschouwen (200.000-100.000 jaar geleden) en vervolgens de ontwikkeling van rassen en vele taalsoorten en talen; om mythologieën en religies nog maar niet te noemen.

De tijdpaden van de Bijbel, echter, en die van de Evolutie lopen nogal een stukje uiteen. Maar als we de tijdpaden van de Bijbel met enige relativisering betrachten, kunnen we voorlopig concluderen dat religieuze mensengeschiedenissen toch echt wel ergens op gebaseerd moeten zijn.

Globale migratiekaart vanaf Homo sapiens

Hybris 2 – Hybris en ‘als God zijn’ – Asjera en dualiteit

Met het uit de klei trekken van de eerste mens, welke naderhand werd gedetermineerd als ‘man’, en met het uit de zwevende rib van de ‘man’ boetseren van de tweede mens, welke naderhand werd gedetermineerd als ‘vrouw’, verschaftte God deze eerste mensen de paradijselijke goeddeels vegetatieve omgeving die Hij zojuist voor hen geschapen had. Evolutionair zouden we dit ijkpunt in de aardse dan wel bijbelse geschiedenis kunnen koppelen aan het ontstaan van de oermens, de eerste varianten van *Homo*, bijvoorbeeld *Homo habilis* of de vroege *Homo erectus*.

Bij de *Homo habilis* hebben we het echter over tweeënhalf miljoen jaar geleden, terwijl het bij Adam en Eva gaat om pakweg zeventienduizend jaar geleden. Het dichten van het tijdgat tussen Evolutie en Bijbel blijft zowel een moeilijke als delicate interpretatieve klus, waarbij het voor een belangrijk deel gaat om het verzoenen van *feit* en *fictie*, van wetenschap en imaginaire overlevering. Nou, dat kennen we wel uit onze actuele werkelijkheid, die verzoening. (Complotwaarheid versus wetenschappelijke voortschrijdende verificatie, om eens iets te noemen.)

Laten we kort teruggaan naar het begin van zowel de bijbelse mens als de evolutionaire mens. God wilde graag zijn schepping van de aardse Natuur voltooiën met een wezen zoals Hij. Het valt hierbij trouwens op dat Hij dan spreekt over *Wij* en *Ons*.

Laten Wij mensen maken die Ons evenbeeld zijn, die op Ons lijken. (Gen.1:16)

Ik leid hieruit bijvoorbeeld af dat Hij hetzij niet alleen

was, hetzij twee-in-een, bijvoorbeeld als een vorm van hybriditeit of non-binariteit avant la lettre. Daardoor besefte Hij waarschijnlijk ook na de schepping van Adam dat er nog een iets ander iemand bij moest komen, wilde Hij de gelijkenis met Hemzelf als mogelijk duale entiteit enigszins completeren. Ik ga er daarbij vanuit dat de 'profetische' scribenten van het Oude Testament wisten waarom zij God in de eerste persoon meervoud lieten spreken, maar vraag mezelf af wat het duale dan kan zijn: het mannelijke en het vrouwelijke, de animus en de anima (avant Jung), het lichte en het duistere, het goede en het slechte, het lichaam en de geest/ziel/bewustzijn, het ego en de ziel (toen al!)? En lag zulk een dualiteit dan vanuit God zelf reeds besloten in de nog te scheppen protagonist van de aarde: de mens? Of was het de dualiteit van het in aanleg bijna onbegrensde creërende intellect (de geest) versus de in de praktijk daadwerkelijk onbegrensde destructieve duivelse Domheid?

Onlangs echter, dus een behoorlijke tijd nadat ik het bovenstaande over God als mogelijk 'dualistische' entiteit had geschreven, kwam ik voor het eerst uit bij de naam *Asjera*. Ik zocht er meer over na en vond het onderstaande, nota bene op een website van een kunstenares, Marieke Ploeg:

Ooit werd God aanbeden als echtpaar. In de oude tempel van Jeruzalem (1000 tot 700 jaar voor Christus - CT) stonden ze zij aan zij, Jahweh en Asjera, een mannelijke en een vrouwelijke verschijningsvorm van God.

Dan wordt de tempel door vijanden verwoest. De elite van Israël

wordt naar Babylon meegevoerd, het volk vlucht in diaspora naar Egypte, Mesopotamië en Arabië.

*Tijdens de **ballingschap** waait er een nieuwe wind en veranderen de heilige geschriften. De identiteit van het volk wordt verstevigd en de verhalen in lijn gebracht met de heersende machtsstructuren. Er is in het oude testament nog maar ruimte voor één God, en die God is een man. (Aanvang monotheïsme, 'voorbereid' door Zarathustra, ca. 1200 voor Christus - CT) Deze **jaloerse God** duldt geen anderen naast zich, zelfs niet zijn vrouwelijke wederhelft. Hij laat Asjera's beelden stukslaan, haar heilige palen afbreken en veroordeelt haar verering als afgoderij. De geschreven verhalen missen hun uitwerking niet. Als het volk terugkeert uit ballingschap, is Asjera er niet meer bij. Haar beelden zijn stuk en ze is weggeschreven uit de verhalen. Asjera's beeltenis keert niet terug in de nieuwe tempel van Jeruzalem. God raakt uit evenwicht. Zijn mannelijke helft krijgt de overmacht. Haar vrouwelijke helft blijft duizenden jaren in ballingschap.*

Recentelijk zijn er in en rond Jeruzalem 3000 Asjerabeelden teruggevonden die dateren uit de tijd van de oude tempel (700-600 vC). Kleine beeldjes van aardewerk van tussen de 8 en 14cm hoog. Asjera staat rechtop, als een zuil, of een boom, voeten stevig in de aarde, kruin opgericht naar de hemel. Ze biedt haar borsten uitnodigend aan, als een voedende oermoeder.

Vermoedelijk zijn deze beeldjes kopieën van een groter beeld in de oude tempel. De beeldjes zijn vooral in woonhuizen teruggevonden. In elk huishouden in het oude Jeruzalem lijkt zo'n beeldje op het huisaltaar te hebben gestaan.

(mariekeploeg.nl/asjeras-terugkeer/)

Hoe dan ook, een residu van een dergelijke *pluralis majestatis* is dat koningen of koninginnen eveneens naar zichzelf (kunnen) verwijzen in de wij-vorm: *Wij, de Koningin* of *Wij, de Koning*. Alleen doen koningen en koninginnen dat in principe omdat zij daarmee namens hun volk spreken, maar ook vanuit de middeleeuwse, en eigenlijk Romeinse, opvatting dat een koning of koningin de representant van God op aarde was. Goed voorbeeld doet volgen. God, echter, was zelf geen representant van niemand of niets en in Genesis 1 was er nog geen mens laat staan volk namens wie Hij sprak. Zodoende tovert de wij-vorm van de sprekende God mij steeds weer een wat verwarde glimlach op mijn gezicht, denk ik. Uiteindelijk namelijk zijn Gods wegen ondoorgrondelijk – en, ach, behóren dat ook te zijn.

God had nog maar één exemplaar van de mensensoort ge-

schapen toen Hij deze feitelijk het enige verbod oplegde, namelijk niet te eten van de boom van kennis van goed en kwaad, al verklapte hij natuurlijk niet meteen dat die boom het geheim van deze kennis insloot. Het leek gewoon een appelboom, weliswaar met hele mooie appels. Pas dáárna boetseerde Hij uit de eerste mens de tweede mens, welke een ander geslacht bleek te hebben, waardoor er nu een mannelijk en een vrouwelijk menselijk geslacht bestond en daarmee dus, weliswaar op termijn, procreatie mogelijk werd. Ik zou zeggen, dat op termijn de Evolutie er mee aan de slag kon. Niettemin waren beiden, die later de namen Adam en Eva aannamen, zich nog in het geheel niet bewust van hun sexualiteit. Zij leefden zogezegd ook nog slechts in een paradijselijk vegetatief bewustzijnsstadium, dat zich net als bij andere dieren voornamelijk kenmerkt door instincten en gedragsreflexen.

Je zou kunnen beargumenteren dat de vrouw, Eva, het verbod van de boom niet rechtstreeks van God vernomen had doordat ze er simpelweg nog niet was toen God dit verbod uitsprak naar Adam, tenminste als je de chronologie van het verhaal volgt. Wellicht dat zij daarom meer ontvankelijk was voor het verleidingspraatje en de argumenten van het sluwe, slechte, duivelse serpent. Zij had klaarblijkelijk het verbod vernomen van Adam en niet van God zelf, want zij repliceerde de slang in eerste instantie dat de vruchten (appels dus, zo gaat het eeuwige gerucht) van de desbetreffende boom verboden vruchten waren. Uiteraard bestreed de slang het verbod met argumenten van *argwaan* en vooral *hoon* (argumentum ad hominem) jegens de verordening van God. Maar veel meer nog dan

dat, en veel sluwer, was het feit dat hij via Eva de mens ervan bewust maakte dat juist die boom het goddelijk geheim bevatte.

*Jullie zullen helemaal niet sterven. Integendeel, God weet dat jullie de ogen zullen opengaan zodra je daarvan eet en dat jullie dan **als God** zullen zijn en kennis zullen hebben van goed en kwaad.* (Gen. 3:4)

Vrij vertaald: ...dat jullie dan naar geloven kunnen oordelen over alles en iedereen. (*Genesis van het menselijk narcisme?*)

Maar stel dat de duivelse slang staat voor al het niet-goede, het niet-aantoonbare voor de mens, dat hij of zij staat voor fictie, voor het imaginaire, voor verbeelding, fantasie, voor leugen, voor het ongebreidelde, voor onzin, voor complot, voor waan. Hawking zei ooit dat God de gepersonifieerde naam is voor de wetten van de Natuur, voor datgene dus wat in principe feitelijk en *aantoonbaar* is; al hebben we nog lang niet alles aangetoond. In dat geval kan het verhaal van de appelboom net zo makkelijk staan voor *al wat niet aantoonbaar is*, voor fictie, of onzin, en zijn wij helemaal niet gemaakt om 'als God' te zijn, en begrepen de profetische schriftgeleerden die het Oude Testament constitueerden, dat wij moesten worden afgeschrikt en weerhouden van de neiging het 'goddelijk geheim' te ontrafelen. De bewuste beschreven boom verwees naar de menselijke mores, zoals Mozes de menselijke mores nog eens moest specificeren middels de Tien Geboden, want het was allemaal nog niet zo doorgedrongen tot de mens. Vanuit bijbels perspectief staat de Zondeval mogelijk voor wat in de evolutietheorie de geboorte van het menselijk

bewustzijn is. Niet voor niks dat die twee sapiens-achtige wezens in een keer zich gingen schamen en wat vijgebladen verzamelden. Maar dan blijft het de vraag waar en wanneer we in lijnen van de Evolutie kunnen spreken van het menselijk bewustzijn ofwel de daadwerkelijke menselijke geest.

Over de menselijke mores nog even voor de goede orde: wijzend op de actuele wereldwijde politieke crisis, blijken we die mores niettemin nog steeds niet ten volle te kunnen doorgronden en daardoor geven we sommige machtsverwrongen gladde kronkelende menselijke gedochten de ruimte de begrippen goed en kwaad willekeurig om te draaien ten einde er op de eerste plaats **verwarring** ofwel cognitieve chaos mee te bewerkstelligen, waardoor je je gaat afvragen of we niet collectief in cognitieve therapie moeten. Eerst is er de gespeelde argwaan jegens de bestaande menselijke wereldorde, vervolgens komt er de *woke*-hoon ('wanneer gaan je ogen open!?'), waarmee een zekere achterban – veelal vanuit de geestelijk minder be-deelden (had Nietzsche daar niet een naam voor?) – wordt verworven, en tot slot is er de onwrikbare overtuiging dat zelfs God het allemaal niet beter had kunnen doen.

Natuurlijk is de oorsprong van en de aanzet tot intrinsieke zelfoverschatting vanuit evolutionair oogpunt iets anders, maar wezenlijk niet. De Bijbel verschaft slechts het verklarend narratief ervan, voor de goede verstaander.

Waarheid 2 – Waarheid en omkeerbaarheid

Een logische gevolg van de menselijke impuls tot toe-eigening van godweetwat bestaat erin dat **Waarheid** haar objectiviteit verliest en in plaats van een feitelijk verifieerbaar begrip verwordt tot een **meningencomplex**, welk je zo nodig kunt omkleden met argumenten en, net zo makkelijk, drogargumenten. Ook wordt zodoende Waarheid een potentieel **omkeerbare entiteit**, want elke mening kent een tegenmening. En als tegelijkertijd meningen eenzijdig en eigenhandig verheven worden tot feiten en feiten aan de andere kant gedegradeerd tot meningen, krijg je hele bizarre en verwarrende vormen van *contradictio in terminis*; je hebt het dan over lijnrecht tegenover elkaar staande *feitelijke meningen*, wat alleen taalkundig al een onmogelijkheid is en wat alleen kan uitmonden in zichzelf doldraaiende ledige cirkelredeneringen. (Tussen haakjes, in een dergelijke context waarin mensen dol worden van hun eigen op hol geslagen argumenten en redeneringen, verleent men in het Limburgs graag het predicaat *däöl sjroef*. Dit voor ingewijden in de taal.)

Communicatiefenomenen en -patronen van dien aard, welke zich heden ten dage wereldwijd in de communicatie of non-communicatie tussen groepen mensen manifesteren, of tussen bijvoorbeeld de westerse democratische cultuur en de (vaak oosterlijke) autocratische cultuur, wijzen op en waarschuwen voor een radicale omkering van waarden. En dit laatste heet CHAOS, of anders gezegd: degeneratie van ideeën over de over de eeuwen heen opgebouwde beschaving.

In mijn woorden betekent dit, dat we weer eens een tijdspanne binnengaan waarin de ons aangeboren Domheid zeer dominant regeert. De menselijke geschiedenis kent vele van deze era's. Alleen, naarmate de Intelligentie van de mens toeneemt, wordt ook de Domheid groter, zwaarder en dreigender, en moet de Intelligentie daarna weer een tijdspanne lang extra veel slim en goed werk verrichten om de Domheid voorlopig weer op de plaats terug te zetten of liefst letterlijk de expansiedrift de kop in te drukken.

Klein voorbeeld: Onze actuele maatschappelijke (Nederlandse) Domheid is voor een belangrijk deel ontstaan en gegroeid sinds zo'n dertig jaar geleden uit de veel te ver doorgevoerde inzichten en verwachtingen aangaande de vrije-markteconomie, kortom de zogenaamd 'terugtrekkende overheid', de privatisering van nutsbedrijven, zorgverzekeringen, de zorg- en onderwijssector, het openbaar vervoer en ga zo maar door. Je creëert daarmee institutioneel opportunisme en een weerloze burgerij. Resultaat: gevaarlijk groeiend wantrouwen jegens alles wat naar overheid of ambtenarij riekt. Democratische kwetsbaarheid tegenover vals lachende autocratieën. Nou, hoe gaan we dat met onze kennelijke slimheid weer repareren?

De tijd waarin we leven, de problemen die we als wel-denkenenden op ons af zien komen, de schreeuwerige spottende parawerkelijkheden van de nieuwste soort complotalternatievelingen echoën voor mij de vierhonderd jaar oude profetische waarschuwende paradoxale bezweringen van de drie heksen in *MacBeth* (1606) van Shakespeare:

Fair is foul, and foul is fair!

Zij waarschuwden hiermee voor de nakende, de aanstaande omkering van waarden (waar MacBeth in het verhaal zijn lessen uit had mogen trekken maar dat uit karakterzwakte en – door zijn Lady MacBeth extra gevoede – machtsobsessie niet deed). En omkering van waarden kondigt het nabije verlies van morele verhoudingen aan, het verlies van ordening en beschaving.

En kijk welke cynische waarheidsvinding Trump (2016-2020) arrogant en schijnbaar off-hand bij herhaling praktiseerde (en nóg doet):

Feit is fictie, fictie is feit.

Hij moet literair onderlegde influisteraars hebben, of hofnarren, *fools* in het Engels!

En ach, heksen! Hoezeer zijn die door de eeuwen heen wel niet door het complotterende (bange) gezag verdacht van een (seksueel) pact/complot met de duivel, vanwaaruit ze vervolgens konden worden gemarteld, verminkt en tenslotte verbrand. Gewoon tijdens publieke voorstellingen verbrand. Allemaal pure projectie van de domme angstige onwetende massa. En ach, ook de zoon van God ont kwam eerder al niet aan dergelijke pathetische hysterie. *Het is volbracht*, zei hij met zijn laatste adem tegen zijn Vader. ‘Het is volbracht’: Nu is het aan hen.

Een ‘pact met de duivel’ ...: We kennen heel wat hedendaagse machtsmannetjes (nog steeds vrijwel altijd mannetjes) die niet alleen een pact met de duivel onder-

houden maar die inmiddels door deformatieve geestelijke mutaties zelf kloons van de duivel in persoon zijn. En er is er heden ten dage één waarbij vergeleken de duivel slechts een watje is.

Dit onderstaande item uit de NOS-app van 2 september 2023 is slechts een willekeurig miniem voorbeeld van genoemde actuele inversiestrategie sinds het begin van de zogeheten *militaire operatie*, die inmiddels toch al een hele tijd weer *oorlog* heet.

NOS Nieuws • Vandaag, 18:50

020923

'Alles gaat goed': de omgekeerde realiteit van Russische media in bezet Oekraïne

"De schappen zijn gevuld, je kunt hier alles krijgen!" Presentatrice Miroslawa loopt door een supermarkt in de regio Zaporizja. In het lokale journaal laat ze zien dat de winkel tiptop in orde is. Het jonge meisje is een van de sterren van ZaTV, een onlangs gelanceerd pro-Russisch tv-kanaal in bezet Zuid-Oekraïne.

Na de verovering van het zuiden van Oekraïne hebben de Russen in een mum van tijd pro-Kremlin-zenders uit de grond gestampt. Naast ZaTV zijn dat de zenders TavriaTV (regio Cherson) en Marioepol24. De propagandakanalen geven een uniek inzicht in het leven in de bezette regio's, waar ondanks het Oekraïense tegenoffensief hard wordt gewerkt aan 'russificatie'.

Hoe doortrapt duivels zoiets de cynische waarheid van inmiddels honderdduizenden jonge mannen kanonnenvoer afdekt, laat ik aan jou als lezer ter beoordeling. Wedden dat deze 'iemand' eropuit is straks te kunnen zeggen 'het is volbracht'. En dan? Wat dan?